

IVA-MATIJA BITANGA

SAMUZATAJNI ŽIVOT SPLITSKOG LUTKARSTVA

UZ 80 GODINA PROFESIONALNOG DJELOVANJA
GRADSKOG KAZALIŠTA LUTAKA SPLIT

Ovogodišnju lijepu obljetnicu upornoga kontinuiranog postojanja, izvrsnosti i dugotrajnosti, Gradsko kazalište lutaka Split proslavlja novom predstavom *Tajni život splitskih lutaka* autora Siniše Novkovića. Već naslov upućuje na to da je priča posvećena bogatoj tradiciji splitskog lutkarstva. Institucionalno lutkarstvo u Splitu pratimo od davne 1931. godine, kad, nošena na plećima entuzijasta lutkara amatera Duje Marasovića, Bonifacija Kalebića, Tuge Vlahović, Vesele Šegvić, Danice Linardović, Ljepe Čulić, Danila Šafranka, Dinka Pešla i Ante Ivaniševića, djeluje prva lutkarska sekcija Sokolske župe Split, koja od 1933. redovito izvodi tada u Europi vrlo popularne marionetske predstave. Kazalište lutaka Okružnog odbora Narodnog fronta Srednje Dalmacije utemeljeno je 8. ožujka 1945. na inicijativu književnika Mirka Božića i Damjana Dujišina, pa je time i najstarije profesionalno lutkarsko kazalište u Hrvatskoj. Prvu premijernu predstavu *Zaleđeni brežuljak*, koju je prema ruskoj pripovijesti dramatisirao i režirao Mirko Božić (ujedno i prvi ravnatelj toga kazališta), odigralo je 2. kolovoza 1945. godine. Kreativni pogon novoosnovane lut-

karske scene bili su već spomenuti lutkari entuzijasti, koji godinama održavaju splitsku lutkarsku scenu aktivnom, pa su bili priznati i kao prvi profesionalni lutkarski marionetski ansambl u Hrvatskoj. Od osnivanja se definirao prepoznatljiv kazališni repertoar koji čine adaptacije djela iz ruske književnosti i svjetskih klasika te adaptacije djela iz nacionalne književnosti za djecu. Tehnika marioneta od početka je njezin zaštitni znak i dugo će dominirati scenom. Pod nazivom Kazalište lutaka *Pionir* ustanova će djelovati od 1946. do 1992. godine, kad postaje Splitsko kazalište lutaka do 1994. Tada naposljetku biva preimenovano u Gradsko kazalište lutaka Split (GKL).

Damjan Dujišin sljedeći je ravnatelj Kazališta. Šezdesetih i sedamdesetih godina prošloga stoljeća, uz ravnatelja Ivicu Tolića (svestranog likovnog umjetnika), kazalište temeljito mijenja eksperimentiranje u oblikovanju i u materijalu te istraživanje raznovrsnih lutkarskih tehnika, čime se kreativni zamah splitskoga lutkarstva nespuntano razvija. Prema riječima teoretičarke Antonije Bogner-Šaban iz monografije Kazališta koja prati razdoblje od 1945. do 1995.

> *Tajni život splitskih lutaka*, oblikovanje lutaka: Vesna Balabanić (gusjenica i vila), Vlasta Rončević (lutak) i Gordana Krelbelj (momak)
Foto: Jelena Popić

> *Tajni život splitskih lutaka*, oblikovanje lutaka: Vesna Balabanić (gusjenica i vila), Vlasta Rončević (lutak), Gordana Krelbelj (momak), Silva Bačvarova (Buratino s dugim nosom) i Ivica Tolić (vještica) Foto: Jelena Popić

(monografija je objavljena u povodu pedesetogodišnjega postojanja), to se kazalište tada „nametnulo kao hrvatsko lutkarsko središte“ (Bogner-Šaban, 1995: 23). Kao dramaturg, Tolić osmišljava lukavog i domišljatog lutka Marinka koji postaje zaštitni znak repertoara tada vrlo žive lutkarske scene. Potreba za novim tekstovima u tom je razdoblju zadatak dramaturga Momčila Popadića pa se repertoar temama približava različitim uzrastima i interesima publike, a redovito surađuju i s pjesnikom Lukom Paljetkom. Ravnateljica u osamdesetim godinama 20. stoljeća je Marija Žuvela, koja uvodi nove žanrove i nova autorska imena na scenu. Kao privremeni ravnatelj kratko djeluje Dušan Šteković, a sredinom devedesetih tu poziciju preuzima Ratko Glavina, glumac HNK-a Split, tijekom čija se dva ravnateljska mandata (od 1994. do 2002.) pokrenuo i dugo sanjani dvogodišnji Dramsko-lutkarski studij koji su završile tri generacije lutkara. U novoj pedagoškoj ulozi tako su se našli proslavljeni legendarni kazališni umjetnici Joško Juvančić, Zlatko Bourek i Edi Majaron, što je znatno unaprijedilo Kazalište. U tom plodnom razdoblju bilo je i više zaposlenika (28); mnogi od njih bili su netom završeni lutkari s Dramsko-lutkarskog studija. Djelovale su istovremeno tri postave lutkara koje su izvodile impozantan broj predstava, a GKL se pridružio međunarodnom lutkarskom festivalu kojim se proslavila pedeseta godišnjica rada; tiskana je publikacija *Gradsko kazalište lutaka Split: monografija: 1945. – 1995.*, nabavljen je vozni

park Kazališta i započeta je obnova matičnog zdanja Kazališta lutaka u Tončićevoj 1. Tada su nastale mnogostruko nagrađivane hit predstave prema Shakespeareovim tekstovima *Ukročena goropadnica* Zlatka Boureka, *Lujo* Edija Majarona i *San Ivanjske noći* Joška Juvančića. Osim u Splitu, lutke su se izrađivale i u Zagrebu, Ljubljani i Sofiji. Iz predstave u predstavu susreću se na sceni raznovrsne lutkarske tehnike, pa dok marionete gube primat, na sceni ih zamjenjuju ginjol i javanka. Uz lutke i njihove animatore, na sceni su sve češće i glumačke uloge. Ravnateljica Zdenka Mišura nastavila je i dovršila posao izgradnje i adaptacije uništene scene i dvorane te pridonijela razvoju i afirmaciji GKL-a, među ostalim i pokretanjem Festivala hrvatske dramske riječi za djecu *Mali Marulić*, a Kazalište je vodila od 2003. do prerane smrti 2013. godine. Nakon nje ravnateljicom je postala Marija Tudor do 2022. godine. Gradsko kazalište lutaka Split danas uz ravnatelja, oblikovatelja rasvjete Lucijana Rokija, ima ansambl od devet glumaca, dvanaest osoba je zaposleno u tehnici, a šest u administraciji. Na sceni GKL-a redovito se, uz lektirne naslove i svima poznate klasike, od 2008. uprizoruju praižvedbe novonapisanih tekstova pristiglih na natječaj festivala *Mali Marulić* te se na taj način afirmiraju i nova autorska imena. U tu se repertoarnu politiku uklapa i novi projekt dramskoga pisca, redatelja, glumca i lutkara Siniše Novkovića s kojim Kazalište uspješno surađuje od 2021. godine. To je njihova peta suradnja nakon predstava *Slonić Dištonić* (2021.), *Magarac i čarobnjak* (2023.), *Pričaoničari* (2024.) i *Karneval životinja* (2024.).

Institucionalno lutkarstvo u Splitu pratimo od davne 1931. godine. Tehnika marioneta od samog početka njegov je zaštitni znak i dugo će dominirati scenom.

Recentna premijera *Tajni život splitskih lutaka*, izvedena 8. ožujka 2025. i potaknuta obljetničkom godinom, dirljiva je posveta svim dosadašnjim velikim i malim nosiocima magičnoga lutkarskog svijeta, kreatorima i animatorima lutaka, svim predstavama i samim lutkama koje su svojim oživljenim tijelima i bićima nastanile našu memoriju i postale neodvojivim dijelom naših odraslih života. Sve te lutke, koje se još uvijek čuvaju

> *Tajni život splitskih lutaka*, glumac: Ivan Medić, oblikovanje lutaka: Vesna Balabanić (gusjenica, vila i djevojka), Vlasta Rončević (lutak), Gordana Kребelj (momak), Silva Bačvarova (Buratino s dugim nosom) Foto: Jelena Popić

u fundusu Kazališta, nosimo u sebi još od dječje dobi i povremeno ih se radosno sjetimo. Upravo je fundus ključno mjesto radnje te predstave, mjesto koje postoji kako bi se pohranili fizički dijelovi predstava koje su 'izigrane' i skinute s repertoara i iz kojega se ti dijelovi vrlo rijetko iznose i ponovo nađu na pozornici kao dio nekog novog projekta. Scenografija, rekvizita i kulise jesu elementi koji se ponekad (prilagođeni novoj potrebi) ponovo upotrebljavaju, dok se lutke ipak samo aranžiraju kao predmeti memorije izvan kazališne scene i događanja, izložene na izložbama posvećenima radu Kazališta ili nekog kazališnog autora. Lutke koje su odigrale svoju posljednju predstavu u pravilu nikad više ne ožive i ne ugledaju svjetla pozornice. Čini nam se to nepravedno i tužno, ali takva im je sudbina.

Ususret planiranoj izložbi u povodu jubileja uz prigodni govor, fotografije, dokumente i eksponate, kazalište Novkovićevom reprezentativnom predstavom izlaže i ono

što se dogodilo u tom dugom vremenu od početaka razvoja lutkarstva u Splitu do danas, pa se lutkama može javno artikulirati sve ono što nas koji se lutkarstvom bavimo, plaši dok gledamo novi svijet koji nas okružuje. Priča o povijesti Kazališta isprepliće se s opasnošću koja se nadvila nad svijetom fundusa, prijeteci da će zauvijek uništiti sve što se u njemu nalazi. Lokalni poduzetnik Marko, trgovac luksuznim namještajem (kojega glumački tumači Franjo Đaković), zakupljuje na javnom gradskom natječaju prostor fundusa. Kako treba skladište za skupocjeni dizajnerski namještaj, zatečene mu stvari ne znače više od gomile nepotrebnog smeća koje treba odvesti na Karepovac, lokalno odlagalište gradskog otpada. U mraku fundusa lutke naslućuju promjene i, budući da ne razumiju što im se sprema, oživljuju pred ljudima i pokreću se u akciju obrane svojega životnog prostora. Uz pobunjene lutke spremne na borbu je i lutkar Zdenko koji se brine o fundusu i kojem nije svejedno što će biti s tim dragim stvarima i samim lutkama. Nov-

> *Tajni život splitskih lutaka*, oblikovanje lutaka: Sunčica Jerković Foto: Jelena Popić.

ković taj lik, koji agilno glumački tumači Ivan Medić, posvećuje dugogodišnjoj prerano preminuloj ravnateljici GKL-a Zdenki Mišuri.

Novković je i sam akademski lutkar animator, ali i glumac, te se kao redatelj odlučuje na 'okupljanje' i regeneriranje starih snaga nekadašnjega repertoara GKL-a u novoj predstavi. Na pozornici igraju umirovljene lutke, njih čak 35, sjećaju se svojih uloga, svojih lutkara i kreatora, publike, svojih priča i dogodovština. Govore nam o svojem kazališnom životu i o onom u fundusu, međusobnim odnosima, suživotu raznih likova i karaktera koji, dok mi mislimo da čame odloženi, zapravo tu tajno žive i aktivno se družu, obitavajući skriveni od pogleda i svjetla pozornice u skladištu lutaka i rekvizite. Novković namjerno bira razne lutkarske tehnike kako bi (uz priču) lutke same objasnile publici koje su odlike koje lutkarske vrste. S potpunim konceptualnim opravdanjem

redatelj radi istinsku reciklažu i asamblaž – i scenografski i lutkarski. Scenografinja predstave Tina Vukasović Đaković spretno prenosi pravi fundus u prostor pozornice i od njega stvara realističan i funkcionalan prostor igre. U toj priči animirane lutke u rukama lutkara tumače same sebe. Kreatori lutaka koje nam se ponovo predstavljaju jesu dugogodišnji suradnici Kazališta pa je to i mala lutkarska smotra specifičnih estetika, pristupa oblikovanju i odabiru vrste lutaka, raznovrsnih senzibiliteta. Ponovo imamo priliku vidjeti kreacije brojnih umjetnika iz davnih predstava iz kojih su oživljene pojedine lutke: *Mala vila* (2008.) Silve Bačvarove, *Ježeva kućica* (2003.), *Povist Splita* (2006.) Ivice Tolića, *Sablasni šešir* (2010.) Sunčice Jerković, *Lepeza mladosti* (2005.) i *Vodencvijetov let* (2000.) Vesne Balabanić, *Pipo i prijatelji* (1996.) Vlaste Rončević i *Mate s onega svita* (2006.) Gordane Krebelj. Unatoč mnogim lutkarskim tehnikama i raznovrsnim likovnim

izrazima ujedinjenima na istoj sceni, lutke se vješto dopunjavaju ispunjavajući ujedno i obrazovnu funkciju poučavanja o lutkarskim tehnikama, pa je i lutkarska igra skladna, odlično koreografirana. Redatelj vrlo dobro poznaje lutkarsku animaciju; majstorski je znao iskoristiti priliku rada s vrsnim ansamblom koji suvereno vlada svim tehnikama i lutkarskom scenom. Ansambl čine: Milena Blažanović, Milana Buzolić, odnosno Nina Vidan u alternaciji, Sanja Crljen, Andrea Majica i Justina Vojaković-Fingler, dok već spomenuti Franjo Đaković i Ivan Medić glume.

Tema zaboravljenih isluženih lutaka koje se usprotive svojoj sudbini odbačenih predmeta i pogibelji, nije nepoznata tema u dramskoj i filmskoj produkciji. Sličnu temu pronalazimo u animiranom filmu *Priča o igračkama*, jednome od prvih kompjutorski animiranih filmova, studija za animaciju Pixar iz 1995. godine, a u dramskom tekstu Danila Harmsa napisanom za lutkarsko kazalište za djecu *Cirkus Šardam* (1935.) lutke također tumače same sebe, odnosno njihovi likovi su svjesni da su lutke, a izjava o vlastitoj sudbini nosi snažnu političku poruku koju Harms odašilje represivnom sistemu. U Novkovićevoj predstavi borba lutaka za očuvanjem svojega životnog prostora istovremeno je i borba za vlastiti bitak, opstanak i dostojanstvo. Borba, mogli bismo zaključiti, i za dostojanstveno starenje i za brigu zajednice za zasluge koje se duguju takvoj aktivnosti. Identificiramo se s njima jer je danas vidno potrebna jača svijest zajednice o ulozi kulture na svim poljima u društvu, kao i očuvanje neprocjenjive vrijednosti i toga dijela kulturne baštine koja nam je ostavljena. Prepoznajemo nužnost osnivanja specijaliziranih zbirki i muzeja pri kazališnim središtima u kojima bi nam ta dragocjena građa bila dostupna kako bi svijest o doprinosu kazališne umjetnosti u oblikovanju identiteta naše zajednice bila jača.

Novković je tako, na poziv Gradskog kazališta lutaka i ravnatelja Rokija, u ovoj posvetnoj predstavi spretno ujedinio potencijal jakih snaga fundusa GKL-a, povod

Novković je u ovoj posvetnoj predstavi iskoristio i spretno ujedinio potencijal jakih snaga fundusa GKL-a, povod okruglog jubileja i poruku o potrebi očuvanja bogate lutkarske tradicije u Splitu.

okruglog jubileja i poruku o potrebi očuvanja bogate lutkarske tradicije u Splitu. Namijenjena gotovo svim uzrastima pričom koju prepoznajemo, jer se svakodnevno s njom susrećemo, uči nas o prošlosti bitnog dijela odrastanja te uz pomoć lutaka i na više razina prenosi jasnu poruku dragog gradskog kazališta. Vremena se mijenjaju, godine prolaze, predstave traju pa se izmjenjuju na repertoaru; starimo i mi sami, pa od djece koja u čudu prate svoje prve životne predstave i lekcije postajemo roditelji koji ponovo posjećuju dječje predstave u novoj ulozi, neko vrijeme smo opet odsutni i znamo da vrlo vjerojatno ubrzo opet postajemo dijelom publike u nekim novim obiteljskim ulogama. Predstava *Tajni život splitskih lutaka* spretnim objedinjujućim tekstom nenametljivo i pitko progovara o bogatoj povijesti, kontinuitetu i raznovrsnosti stvaranja, vjernoj publici i naravno nesmiljenim promjenama novoga digitalnog doba koje grubo mijenja mjesto kazališta na društvenoj ljestvici, a time nažalost i njegovo mjesto i značenje u životima naše djece. Zbog toga Novković na kraju i poručuje u preobraćenom liku poduzetnika Marka koji predstavlja sve odrasle i pomalo zaboravne da „uik tribamo čuvat dite u sebi koje je vjerovalo u čaroliju kazališta“.

BIBLIOGRAFIJA

Bogner-Šaban, Antonija: *Monografija: 1945. – 1995.*, Gradsko kazalište lutaka Split, Split, 1995.